

Czesław Ślania – över tusen frimärksgravyrer och mycket mer

av Stephan Pomp

Den 22 oktober 2021 är det 100 år sedan Czesław Ślania föddes och självklart ska detta jubileum uppmärksammas. Ślania var och förblir världens främsta gravör och konstnär i det lilla formatet.

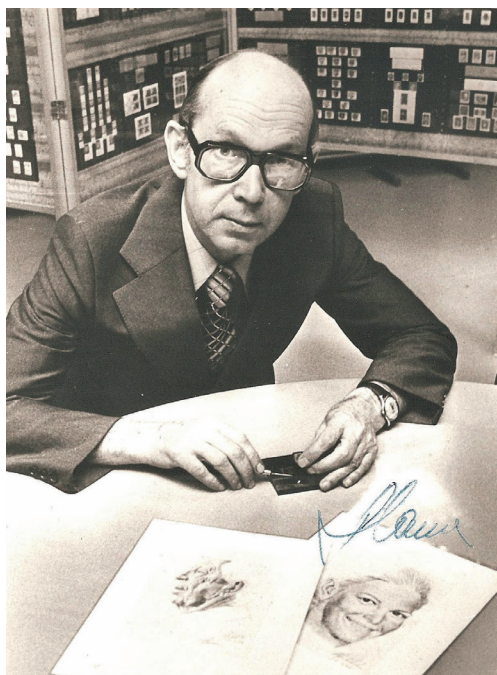
Inte minst sedan hans bortgång år 2005 har många artiklar och flera mycket innehållsrika böcker publicerats, som beskriver både hans liv och verk. Denna artikel kan därför knappast bjuda på nya upptäckter. Men möjligen lyckas den ge nya infallsvinklar då utgångspunkten är min egen upptäcktsresa i Ślanias värld, vilken ledde till en opensamling. Och kanske kan läsaren ändå hitta några fakta som inte är så allmänt kända.

En början

En vacker dag i mars år 2000 slog utställningen Nordia 2000 upp sina portar i Sollentuna. Jag hade planerat in ett besök och upptäckte snart en lång kö med folk som tydligen väntade på att få någonting signerat. Kön slutade framför en äldre herre som tålmodigt signerade minnesfoldrar och miniark. Det där måste jag få veta mer om, och då det tydligen handlade om en ”rockstjärna” i frimärksvärlden, så ville jag också ha hans signatur på detta frimärke. Jag lärde mig först då vem denne man var och varför det var så många som stod i kö. *Dagens Nyheter* skrev så här:

Omslag med Ślanias frimärke nummer 1 000 stämplat på utgivningsdagen på Nordia 2000 i Sollentuna. Vinjetten visar mästergravören och han omnämns även i stämpeln. Årtalen i stämpeln syftar på Ślanias aktiva år som frimärksgravör. Omslaget är signerat av både gravören Czesław Ślania och projektledaren Christina Jägerbäck.

Slania med sina arbetsverktyg: en stålplåt, stickel och lupp. Framför honom syns två gravryfför-lagor vilka tyder på att bilden troligen är tagen omkring 1976.

”Öppningsdagen gick helt och hållet i fenomenet Czeslaw Slanias tecken. Den 78-åriga mästergravören har ägnat all vaken tid under sin vuxna levnad åt att gravera frimärksmotiv. 365 dagar om året.

Hans 1000:e gravyr presenterades redan på torsdagen – motivet hämtat från en Ehrenstrahls-målning på Drottningholms slott. Märket mäter 80 x 60 mm, vilket är världsrekord för ett graverat frimärke. Sammanlagt har han levererat sina enastående miniatyrkonstverk till 28 olika länder. Allt som har med polskfödde Slanias verksamhet att göra handlar om världsrekord. I går fick han dessutom ytterligare en medalj att lägga till samlingarna. Det var Kungl. Patriotiska Sällskapets utmärkelse för förtjänstfulla insatser.” (DN 18 mars 2000.)

Ja, det som presenterades då var och är fortfarande onekligen storslaget. En fantastisk

gravyr i stort format och ändå så pass liten att den går att använda som frimärke.

Men Slania gjorde mycket mer än att gravera frimärken. Så DN:s påstående må vara nära sanningen, men helt korrekt är det knappast. Alla som börjar samla Slanias verk inser snart att det finns mycket mer att upptäcka och en hel del annat material som är väl värt att införliva i samlingen. Men visst handlar det oftast om gravyrer.

På plats i Sollentuna fanns två specialexponat som berättade mer om Slanias gravyrkonst. Lothar Heinrich visade samtliga hans 999 frimärken som fram till dess hade givits ut av olika postverk. Men Jerzy Kryziaks omfattande exponat beskrev även Slanias mycket större bredd. Där fanns det studieteckningar, förlagor, provtryck, privata arbeten i både litet och stort format, ja till och med sedlar, och mycket mer.

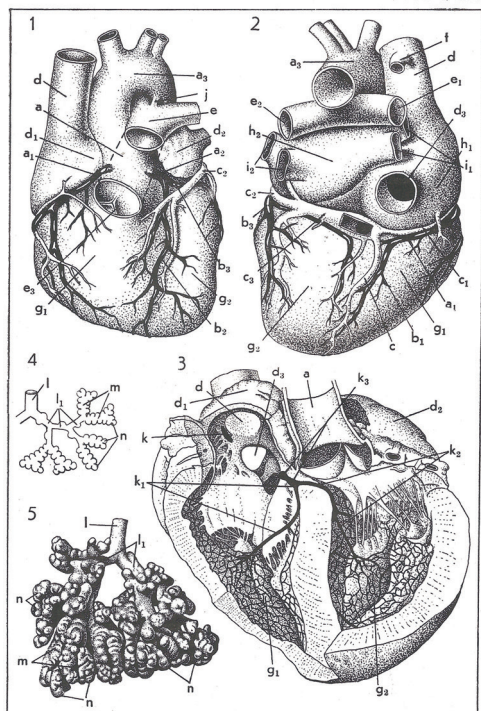
Vem var då Slania

Czeslaw Slania föddes den 22 oktober 1921 i Czeladź (nära Katowice i södra Polen) som andra barn till Ignacy (1888–1953) och Józefa (1897–1993). Hans far arbetade vid den lokala kolgruvan.

Privat gravyr i frimärksformat av Slanias mor Józefa med anledning av hennes 66-årsdag. Under porträttet nämns byn Osmolice där Slania växte upp.

Familjen flyttade snart till Osmolice i nuvarande östra Polen, inte långt från Lublin. Här växer Czeslaw upp och området kom att ligga nära hans hjärta genom hela livet. Redan tidigt visade sig hans talang när han tecknade porträtt av familjemedlemmar och vänner. Hans tid som ung vuxen överskug-

Teckning av Slania för läroboken "Anatomia Człowieka" (Människans Anatomi) av Dr. Tadeusz Rogalski. Boken består av flera volymer och gavs ut mellan 1947 och 1954. Denna teckning är från den andra volymens bilddel, och efter innehållsförteckningen läses: "teckningar från naturen och diagram av Czesław Slania" (översatt med hjälp av Google translate). Läsaren kan tänka sig vad att teckna "från naturen" innebär.

gades som för så många andra av händelserna under andra världskriget. I september 1939 överfölls Polen av Nazityskland, och området där familjen Slania bodde hamnade nära den nya gränsdragningen mellan de delar som ockuperades av Tyskland och de som besattes av sovjetiska trupper. Många ungdomar lockades av Stalins propaganda till den sovjetiska sidan med löfte om utbildning och arbete. Också Czesław lockades av detta och var nära att flytta till Lvov. Men den resan blev lyckligtvis inte av.

Slania engagerade sig politiskt och blev

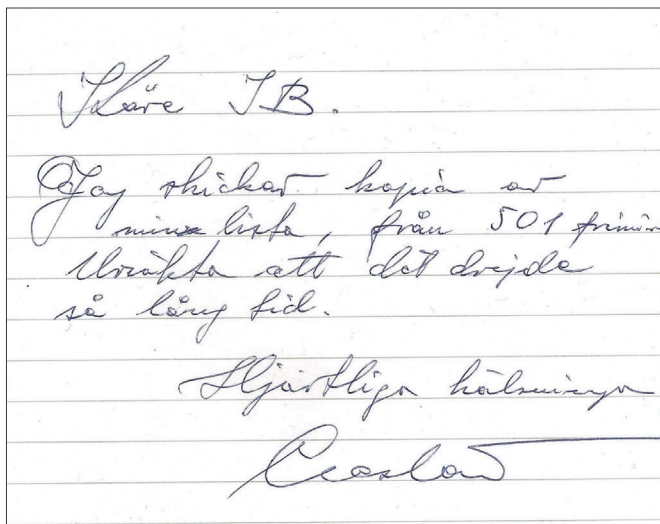
bland annat 1942 medlem i det polska arbetarpartiet. Detta ledde till att han snart därefter arresterades och han var nära att bli avrättad. Genom intervention av en inflytelserik vän till familjen frigavs han dock. Trots dessa hot hjälpte Slania motståndsrörelsen med det han kunde bäst, inte med vapen i handen, utan med framställningen av skickligt förfalskade tyska dokument.

Efter kriget kom Slania in på Krakows konsthögskola och han blev även anställd av det polska statstryckeriet. Han blev så småningom utbildad i koppargravyr och var lärning till Marian Romuald Polak (1887–1966). Under tiden åtog han sig olika uppdrag, bland annat gjorde han en rad teckningar för en lärobok i anatomi skriven av Dr. Tadeusz Rogalski (1881–1957). År 1953 fick han diplom med högsta betyg "Summa cum laude". Diplomarbetet är i frimärksstorlek och visar slaget vid Grunwald (Tannenberg) efter en målning av Jan Matejko (1838–1893).

Gravyravdrag av Slanias diplomarbete i två färger.

Den politiska situationen i Polen började oroa Slania allt mer, och trots en fast anställning med ett privilegierat jobb – han hade hunnit teckna och gravera flera polska frimärken – beslutade han sig för att lämna Polen. Den 23 augusti 1956 tog han en båt till Sverige, officiellt som turist, och hade siktet inställt på att resa vidare till Kanada. Målet var att försörja sig som gravör. Men tiden

Brev til Ib Eichner-Larsen som skapade en av de första katalogerna över Stanias frimärken. Underlaget till katalogen kom med andra ord från Slania själv.

som flykting var mycket svår och han fick ta olika jobb, bland annat som diskare i postverkets storkök.

Men, så fick han uppdraget att färdigställa gravyren för ett frimärke med Gustav Frödings porträtt vilket hade påbörjats av Sven Ewert. Ewert var svårt sjuk och gick bort 1959. Slania blev den 1 april 1960 fast anställd hos postverket. Och resten är, som det heter, historia. Det blev många gravyrer och en rad utmärkelser. Till exempel blev han 1972 utnämnd till hovgravör av Gustav VI Adolf.

Den 4 februari 2005 gav Förenta nationerna ut frimärken för att fira organisationens 60-årsdag. Gravyren gjordes av Slania och det kom att bli hans sista frimärke. Andra påbörjade projekt, exempelvis Greta Garbo samutgåvan med USA, fick Stanias landsman Piotr Naszarkowski färdigställa. Czeslaw Slania gick bort den 17 mars 2005 i Krakow och vilar på Rakowicki-kyrkogården, inte långt från konstnären Jan Matejkos grav.

En Staniasamling börjar förstås med frimärken

En första utmaning är att få kunskap om vilka frimärken det handlar om. Som tur är

uppmärksammades Stanias talang redan tidigt, och det finns flera sammanställningar och kataloger, både i tryck och på internet.

Eichner-Larsens katalog utkom 1981 i Danmark och anledningen var Stanias nummer 500, Näcken. Eichner-Larsen (1921–2004) var en dansk journalist som jobbade för *Berlingske Tidende* där han bl.a. hade frimärksspalten "Under Luppen".

Gravyravdrag av "Näcken" efter målningen av Ernst Josephson, Slanias nummer 500.

En viktig källa för dessa listor är Slanias eget register som bland annat ligger till grund för Ib Eichner-Larsens katalog över de första 500 frimärksgravyrerna som gavs ut redan 1981.

Jag sammanställde så småningom en egen förenklad lista, framförallt med utgångspunkt av information från Lothar Heinrich. Lothar var under många år ordförande för Czeslaw Slaniasamfundet och nära bekant med Slania. Han hade därför förstahandsinformation från gravören själv om i vilken ordning gravyrerna hade tillkommit. För självklart samlar man efter tidpunkten när gravyrerna blev till och inte efter frimärkenas utgivningsdatum.

Totalt har man katalogiserat 1 070 olika gravyrer som också har använts för utgivna frimärken. En lämplig metod – som används även i denna artikel – anger gravyrens nummer, vilket land som gav ut frimärket, samt gravyrens nummer för respektive postverk. På så sätt är 500 SWE 211 Slanias frimärks-

gravyr nummer 500, utgivet av den svenska posten som hans 211:e frimärksgravyr för Sverige. Och det är frimärket Näcken som gavs ut den 18 november 1980.

Den första frimärksgravyren i listan är 1 POL 1, där Slania står för gravyren av Jaroslaw Dabrowskis porträtt för ett frimärke

Häftet med Fredrika Bremerutgåvan från 1965. Gravyren utfördes huvudsakligen av Heinz Gutschmidt (1906–1974) men Slania hjälpte till. Häftet har signerats av både Gutschmidt och Slania.

Signerat fotografi av en av flera frimärksförlagor som Slania tecknade för Polen. Originalen finns på postmuseet i Wrocław.

Slania

Till vänster det 1952 utgivna polska frimärket, 5 POL 5.

som gavs ut i Polen den 24 mars 1951. Men frimärket graverades av två personer, Slania och hans lärare Marian Polak. De jobbade i skift för att få frimärket klart. Polak graverade på dagtid och Slania fick ta nattskiften. Men framförallt fick han ”skriva under” att han har gjort en del av gravyren. Som brukligt skriver gravören sitt namn i det nedre högra hörnet följt av ett ”sc.” (lat. *sculpsit* = graverade).

Det finns ett flertal andra frimärken som Slania har medverkat till men inte till den grad att det gav honom rätten – antingen enligt honom själv eller av arbetsgivaren – att signera verket. Mest känt är det frimärke som kanske ska räknas som hans verkliga ”etta”, nämligen frimärket som gavs ut av Polen den 31 augusti 1950 med anledning av den första polska fredskongressen. Slania graverade dock bara metalldelen av

hammaren, resten graverades av Polak som signerade hela märket som sitt.

Ett annat exempel, denna gång från Sverige, är Fredrika Bremer-frimärket från 1965. Gravyren utfördes av Heinz Gutschmidt, som dock sägs ha haft svårigheter med att gravera Bremers porträtt. Slania hjälpte till, men tydligen inte till den grad att han tyckte att det fanns anledning att även gravera in sitt namn. Däremot har han till samlare signerat de utgivna frimärkena bredvid Gutschmidts autograf, vilket därmed ger stöd för att Slania verkligen var delaktig i gravyren.

Ibland går det också åt motsatt håll. Det tredje miniatyrarket för utställningen Hafnia 87 gavs ut av det danska postverket den 4 september 1986. Frimärkena är tryckta i offset men i ramen anges det att Slania står för gravyren. Detta är dock ett misstag. Man kopierade helt enkelt ramen från de

två tidigare arken för Hafnia 87, där Slania verkligt hade graverat frimärkena. Denna felaktighet finns även med i Facitkatalogen.

Om man funderar ytterligare lite över numreringen, så visar det sig att även Slanias eget system egentligen inte är helt korrekt, i alla fall inte i efterhand. De fyra gravyrerna 1023 FAE 88 till 1026 FAE 91, alltså de till den färöiska serien kyrkbänkar III från 2001, graverades redan 1984. De borde därför numreras om till 644 FAE 47 till 647 FAE 50. Men Slania trodde nog att de inte skulle bli utgivna – det dröjde ju faktiskt 17 år – och tog därför inte upp dem i sin lista. Och vill man vara petig så är således frimärke nummer 1 000 inte det med ”Svenska Konungars berömliga bedrifter” som lanserades i samband med Nordia 2000, utan en liten fjäril, nämligen *Hypolimyas bolina* (Facit 2156) som gavs ut redan den 12 augusti 1999.

Exakt 1 070 frimärken?

Vi har redan sett att Slania har bidragit till fler än de 1 070 frimärken som han själv ansåg var värdiga att ta upp i sin lista. Utöver det som har beskrivits kan nämnas att han även graverade några siffror för den danska bruksserien ”Väglinjer” (t.ex. Facit 433) där Johan Christian Danielsen (1840–1914) står för modergravyren.

Ur ett konstnärligt perspektiv är det rättfärdigt att koncentrera sig på de 1 070 som Slania själv räknade. Men, som filatelist går man förstås längre. Man tar med olika utgivna varianter, till exempel samtliga valörer i en bruksserie, olika tandningar, övertryck, osv. Dessutom nöjer man sig vid samutgåvor inte med frimärket från bara ett av länderna. Ett bra exempel är utgåvan ”Mare Balticum” från 1992. Slania graverade rödspoven och det är hans frimärksgravyr nummer 842. En och samma gravyr användes här för frimärken som gavs ut i fyra länder: Sverige, Estland, Lettland och Litauen. Det

kan även nämnas att Slania utförde två olika gravyrer för samutgåvan mellan Sverige och Singapore 1999, ”Fjärilar”. Det kan vara en intressant utmaning att till exempel jämföra de två olika gravyrerna av fjärilen påfågelläga och försöka att se skillnaderna.

Även om vi här inte ska gå in närmare på detta, så bör det nämnas att Slania även skapade flera förlagor till frimärken. Ibland har han sedan graverat dem själv (till exempel Uppsala domkyrka från 1967, Facit 600), men ibland utfördes gravyren av andra. Det finns alltså frimärken där Slanias namn återfinns endast i det nedre vänstra hörnet följt av ett ”del.” (lat. *delineavit* = ritade). Och självklart bör även dessa frimärken inkluderas i en samling som berättar om Slanias skapelser.

Även för flera svenska frimärken skapade Slania förlagan. Här visas 10 öres-märket ur bruksserien från 1967. Gravyren utfördes av Majvor Franzén (f. 1938).

Att gå vidare

Grunden är därmed lagd. Söker man på nätet så stöter man snabbt på Ann Mette Heindorffs utmärkta hemsida. Denna sida finns fortfarande bevarad fastän Ann Mette gick bort redan 2009. Ann Mette startade även en maillista på Yahoo där man kan få kontakt med Slania-samlare från hela världen. Även denna lista existerar fortfarande, men administreras numera av undertecknad. Aktiviteten har dock gått ner märkbart de senaste åren. Känslan är att allt som kan forskas fram redan är känt och publicerat, och det är mycket svårt att komma med nya upptäckter. Samtidigt finns det en del som Slaniaentusiasterna skulle vilja veta mer om men där kunskapen försvann i och med Slanias bortgång.

Akvarell av Slania för ett monegaskiskt flygpostmärke. Förslaget verkar vara godkänt med korrigering för accent i "AÉRIENNE". Frimärket gavs dock inte ut i denna form.

Det finns, och fanns, speciella föreningar i hela världen för enbart samlare och intresserade av Czesław Ślania och hans verk. I Sverige har vi Slaniasamfundet (slaniasamfundet.se). Föreningen är fortfarande aktiv och brukar bland annat ordna två träffar per

år på Postmuseum. På det internationella planet fanns det en förening som stack ut: Czesław Ślania Study Group. Denna förening gick tyvärr nästan bokstavligen i graven 2009, när Harold Ashby Short gick bort, redaktören för både föreningens nyhetsbrev *Close Up* och referenslistan *The Engraving Art of Czesław Ślania*. Föreningen upplöstes bara någon vecka efter dödsbudet. Båda nämnda föreningarnas nyhetsbrev, *Slanianytt* respektive *Close Up*, är utmärkta informationskällor. Läser man dessa, så inser man snart vad man som samlare har gett sig in på. Att samla några utgivna frimärken innebär förstås bara toppen på ett isberg.

Provtryck och testfrimärken

Om vi stannar kvar på frimärkssidan är det förstås olika former av provtryck som först kan adderas till en samling. På marknaden finns en del att hitta från främst Sverige och Monaco.

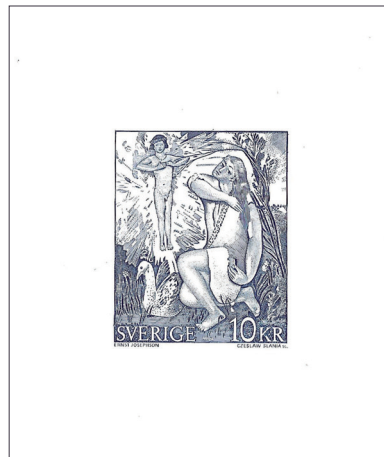
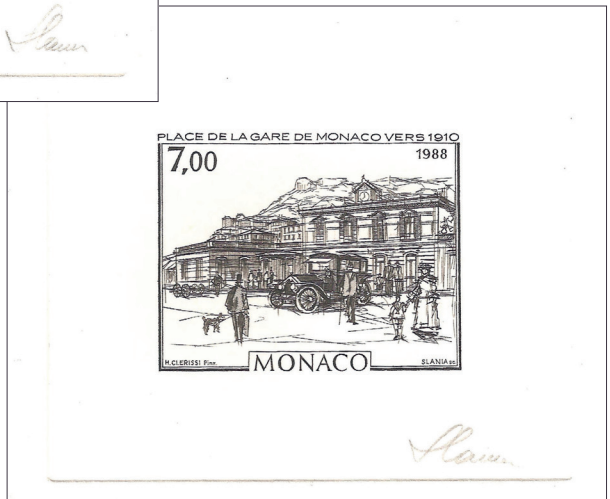
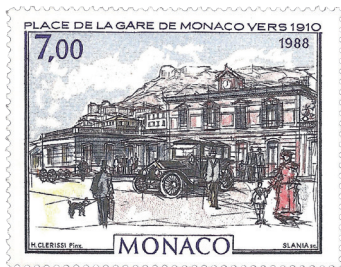
Författarens medlemskort för perioden 2005–2007 i Czesław Ślania Study Group. Kortet med frimärket 658 USA 2 från 1985 har ett privat övertryck bestående av Ślania's namnteckning och hans levnadsår.

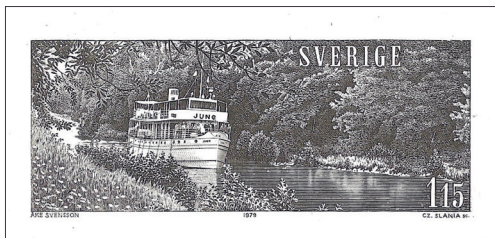

737 MON 72 efter en målning av Hubert Clériissi: Gravyravdrag av de två plåtarna samt det utgivna frimärket. På grund av produktionsprocessen graverades plåten för ståltrycket spegelvänd. Avdraget blir därmed rättvänt. Plåten som användes för offsettrycket graverades däremot rättvänt och avdrag blir därför spegelvänt.

Frimärket "Gåslista" efter Ernst Josephsons målning från omkring 1890 (286 SWE 124) är världens första 6-färgsfrimärke tryckt i en 3-färgs ståltryckspress. För att möjliggöra detta behövde Stania framställa två gravyrer, en för de tre ljusa färgerna (gravyravdrag till vänster) och en för de tre mörkare (avdrag till höger). Plåtarna överfördes till var sin halva av tryckcylindern och med ett speciellt arrangemang lyckades man sedan använda sex färger i samma tryckning.

Gravyravdrag för, enligt författarens mening, ett av Slanias finaste frimärken, båten *Juno* på Göta kanal från 1979 (448 SWE 187).

Provtrycken vidgar blicken av hur graverade frimärken egentligen framställs. Mest fascinerande är kanske de exempel där två plåtar måste graveras för samma frimärke. Vanligen handlar det om en plåt som används för den delen som ska tryckas i offset, och en annan som används för ståltryck. Detta förfarande ger stora möjligheter att ge valör och djup i bilden med en mjukare bakgrund, tryckt i offset, och samtidigt skarpa detaljer, tryckta i ståltryck. Det öppnar också för användning av fler tryckfärger. Utmaningen är dock att gravören behöver skapa två plåtar, en rättvänd (för offsetdelen) och en spegelvänd (för ståltrycket) som kompletterar varandra till en helhetsbild. En mycket svår uppgift! För att inte tala om den konstnärliga utmaningen att översätta komplexa bildkonstverk av till exempel den svenska konstnären Ernst Josephson (1851–1906) eller den monegaskiska målaren Hubert Clérissi (1923–2000) till miniatyrkonstverk.

Att få tag på provtryck av utgivna märken är svårare. Slania gjorde flera gravyrer för San Marino, bland annat med motivet ”Susanna i badet” efter en målning av Giovanni Francesco Barbieri (Guercino, 1591–1666). Tyvärr användes inte Slanias gravyr för det utgivna frimärket. Detta är i stället tryckt i offset, med annan design och även efter en annan förlaga (*Michel* 889). Möjligen visade Susanna i Guercinos målning för mycket hud.

Ett annat utgivet märke hör till Slanias tidigaste verk. Gravyren visar ett porträtt av den sovjetiske diktatorn Joseph Stalin och gjordes för det polska postverket i början av 1950-talet. Det finns få provtryck bevarade men de visar tydligt Slanias talang att porträttera personer i detta lilla format.

Ett rikare fält att ge sig in på är de olika testfrimärken som Slania graverade för Sverige och Danmark, Uppsala domkyrka (1964), Grundtvigs kyrka (1969) och ryttarstatyn (1980 och 1985). Då dessa gravyrer användes för att testa olika färger, nya tekniker och nya tryckpressar, är det naturligt att det finns en uppsjö av varianter som kan berika en samling, men även ge perspektiv på utmaningen och tekniken med framställning av frimärken i ståltryck.

”Värdepapper” och sedlar

Några andra måsten som hör till en samling som vill presentera Slanias verk, är ”tråkiga” märken som radiolicensmärket från 1957, postsparbanksmärken från 1957 och 1967, samt stämpelmärken ”Lilla riksvapnet” från 1968. Bland dessa finns de första gravyruppdrag Slania fick i Sverige och som gjordes under Sven Ewerts vingar. Dessa märken bjuder på utmaningar för samlaren – även här finns exempelvis tandnings- och färgvarianter – men är knappast av något större konstnärligt värde.

Handkolorerat prov av förslag för ett frimärke från San Marino efter en målning av Guercino (ej utgivet).

Provmärket Uppsala domkyrka. Märket är välbekant för de flesta samlare då provhäften trycktes i stor upplaga bland annat för Stockholmia 1974. Till vänster ett handgjort plåtavdrag på kartong. Till höger ett 4-block (otandat i mitten), maskintryckt i en grön nyans.

Provmärket för det danska postverket från 1969. Motivet är Grundtvigskyrkan i Köpenhamn. Det användes för att testa den nya M3 frimärkspressen. Märket förekommer därför i många olika varianter. I 4-blocket som visas saknas delar av den blå färgen på det övre vänstra märket.

Danskt provmärke som 1985 distribuerades av danska filatelistföreningen DFF. Det visade sig långt senare att en annan gravyr av samma motiv användes för själva provprocessen av danska postverkets nya M4-press (till höger, bara gravyrdelen, utan offsetbakgrund). Słania gjorde således två gravyrer. Skillnaden blir tydligast när man tittar på placeringen av de tre fåglarna i det vänstra övre hörnet.

Stämpelmärket från 1967. Här en del av ett ark av 4 kr brun med kontrollnummer och cylindernummer i marginalen.

Radiolicensmärke från 1957 oanvänt, makulerat på baksidan.

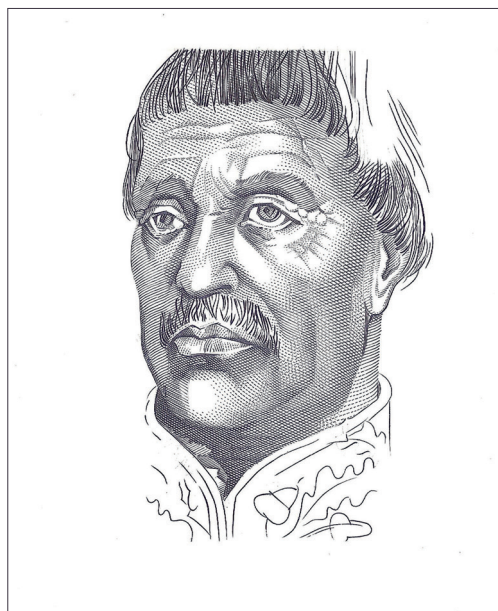
Annat är det med sedlar. Slania har inte bara graverat frimärken åt 32 olika postverk utan även sedlar för 10 olika länder. Här finns gravyrkonst i något större format. Flest sedlar gjorde han för Brasilien. Och för den inbitne finns det flera olika varianter att samla på med exempelvis ändrad valuta eller olika valörer på grund av stigande inflation, eller olika signaturer från landets växlande riksbankchefer. Slania bidrog också till utbildning av nya gravörer, inte minst i Brasilien. En av hans elever var Dalila dos Santos Cerqueira. Hon stod för gravyren av Instituto Oswaldo Cruz på en 50 cruzados sedel från 1986. Även Slania graverade en del av denna sedel men bara träden. Han brukade därför signera sedeln med endast "Czeslaw" istället för sin vanliga "Slania"-signatur.

Sedlar kan vara ett område där nya upptäckter kan göras. Många centralbanker hemlighåller av säkerhetsskäl gravörens namn, och

provtryck är inte tillgängliga. Det är alltså mycket möjligt att det har funnits fler sedlar i omlopp som har Slania som gravör.

Privata verk

Man skulle kunna tro att alla dessa olika officiella gravyruppdrag håller en gravör sys-

Prov av gravyren för en portugisisk sedel på 10 000 escudos, från 1996. Personen som visas är Infante Dom Henrique (1394–1460), en betydande upptäcktsresenär som även fick tilltalsnamnet "O Navegador", dvs. navigatören.

Provtryck av plåten för en brasiliansk sedel på 500 000 cruzeiros från 1993, alltså i slutet av en tidsperiod som präglades av hög inflation och flera valutareformer. Avbildad är Mário Raul de Moraes Andrade (1893–1945) tillsammans med några barn. Andrade hade många talanger och anses bland annat vara skaparen av den moderna brasilianska poesin.

selsatt till minst 100 procent. En konstnär av Słanias format är dock så pass produktiv och effektiv att det även finns tid för många andra uppdrag och privata verk.

När vi nu närmar oss denna sida av Słania så sticker några teman ut. Mest kända är nog hans 23 gravyrer av världsmästarna i tungviktsboxning under åren 1889 (John Lawrence Sullivan) till 1964 (Cassius Clay). Dessa utstrålar kraftens estetik. I liknan-

de stil graverades porträtt av flera kvinnliga filmstjärnor som utstrålar en annan sorts estetik och förkroppsligar skönhetsidealet omkring 1960. En tredje sorts estetik utstrålar de större gravyrerna av hästar i olika rörelser. Dessa teman kompletteras med gravyrer av maktens män. Och sist men inte minst av släkt och vänner samt, som sig bör för en konstnär, några självporträtt.

De flesta av dessa gravyrer är porträtt av kän-

Baksidan av en brasiliansk 50 cruzados sedel från 1986. Słania graverade bara träden. Den avbildade sedeln är därför endast signerad med "Czestaw" i stället för det vanliga "Słania".

da personer. Slanias styrka som gravör i det lilla formatet kommer här till sin fulla rätt. Personerna framträder plastiskt och levande. I design efterliknar många av dessa arbeten frimärken, om än i något större format. De är tryckta i en rad olika färger men alltid monokromt. Och för att skilja dem från officiella frimärken och hans storformatiga verk kallar jag dem fortsättningsvis för ”märken”.

De 23 märkena med boxare är enklast att få tag på. De bjuds ofta ut på olika auktioner, både lösa och inklistrade i en rad olika typer av foldrar (med plats för 24 boxarmärken och ibland med förklarande text). Till skillnad från de andra märkena är boxarna tryckta i en förhållandevis stor upplaga, men den exakta upplagan är inte offentlig.

Boxarmärkena trycktes hos Thomas de la Rue i London. De första 21 trycktes i ark om 80 med två till fyra olika märken på varje ark. Vilka som trycktes på samma ark blir tydligt när man jämför tryckfärgen. Det första arket innehåller 20 exemplar av vardera boxarmärket 1, 7, 12 och 17 och är tryckt i grönt. Ark nummer sex däremot innehåller bara två märken, nummer 6 och 11, är tryckt i mörkbrunt, och varje märke finns i 40 exemplar per ark. Hela ark finns bevarade och några av boxarmärkena finns därmed även i enheter med andra boxare.

Boxarna 22 (Sony Liston) och 23 (Cassius Clay) trycktes till senare i var sitt ark om 50. Arket med Sony Liston-märket har för övrigt också en avvikande tandning, nämligen linjetandning i stället för arktandning.

Det finns mycket att skriva enbart om dessa boxarmärken. Men för att inte fastna på dem, ska jag bara nämna några få saker till. Självklart finns boxarmärkena också handtryckta och handtandade i olika färger. Dessa är mycket sällsynta. Ett kännetecken kan vara den, jämfört med den maskintryckta upplagan, avvikande färgen.

Handtryckta exemplar av boxarmärken 10 (Max Schmeling) och 15 (Joe Louis) i olika färger. De trycktes 1961 som gåva till en vän.

Ett annat kännetecken – viktigt om man vill undvika enkla förfalskningar – är att själva gravyren framträder tydligare, samt att även tunna hjälplinjer för ramen, vilka sträcker sig ända ut till kanten, är synliga. Under senare tid har också flera otandade plåtavdrag kommit ut på marknaden. När dessa tillkom och om de är gjorda av Slania själv är oklart för mig.

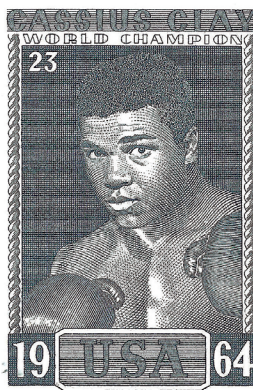
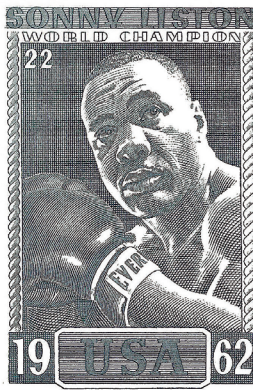
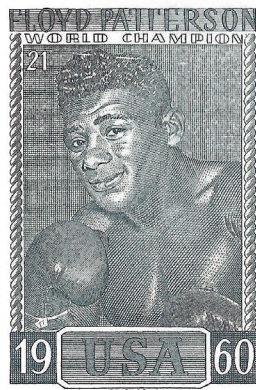
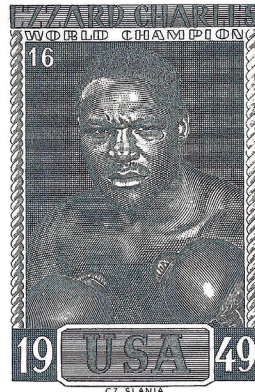
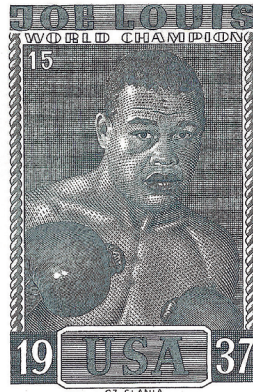
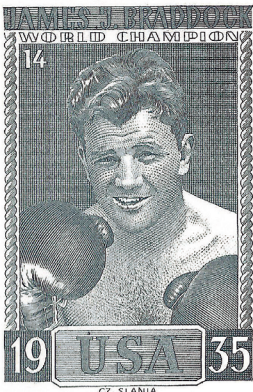
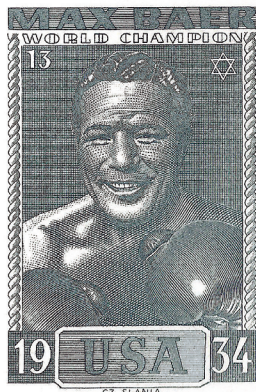
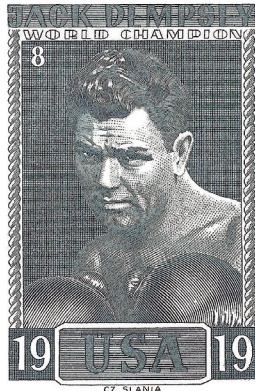
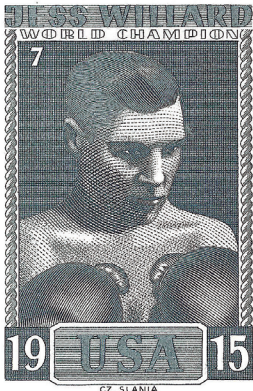
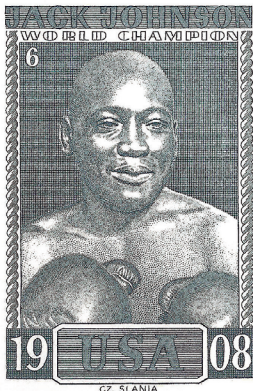
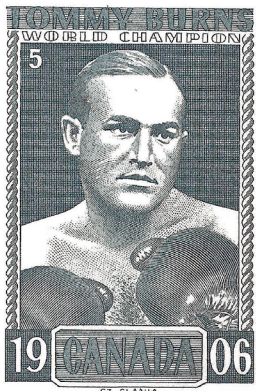
Det är i sammanhanget viktigt att notera att samtliga märken, inte bara boxarna, har en ökad upplaga. Detta till skillnad mot större gravyrer med för grafik sedvanlig numrering och angiven upplaga. Slania tryckte sina märken för hand efter behov och i en rad olika färger. Troligen förstördes plåtarna aldrig och de borde därmed fortfarande kunna finnas kvar i tryckfärdigt skick.

Otandat ark med alla 23 boxare (förstorat). Det dittills för Slania okända arket inspekterades noggrant av honom under ett möte med Slaniasamfundet på Postmuseum i mars 2004 och godkändes sedan med hans fulla signatur.

En nyare upptäckt är ark med avdrag av samtliga 23 boxare. Arken är otandade och härstammar från arkivet hos American Bank Note Company. Men märkena trycktes, som nämnts ovan, hos de la Rue, och det är oklart

hur och när arken tillkom. Slania kände inte till arkens existens när jag visade upp ett för honom den 13 mars 2004. Han undersökte det noggrant och intygade att trycket är gjort från hans plåtar, vilket han bekräftade

Czeslaw Slania

B03

250/9

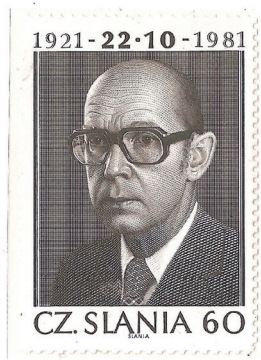
med sin namnteckning. Han menade att det handlar om ett färgprov som gjordes före tryckningen. Med tanke på att boxarna 22 och 23 trycktes senare än de andra, verkar detta dock inte riktigt hänga ihop. Möjligen

gjordes avdragen inför en tänkt andra upplaga.

Ett signerat provtryck av boxare nummer 24. Märket graverades 2005 av Piotr Naszarkowski (f 1952) för att hedra Ślania och uppmärksamma att hans insatser upptagits i Guinness rekordbok.

Till min vän Eichner-Larsen
Stockholm 22.10.1981. *Czesław Ślania*

Ett självporträtt gjort med anledning av hans 60-årsdag, skickat som gåva till Ib Eichner-Larsen och signerat just på bemarkelsedagen.

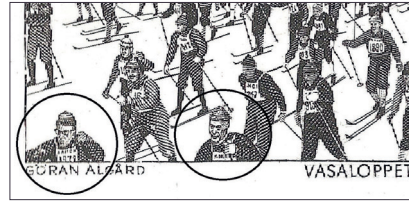
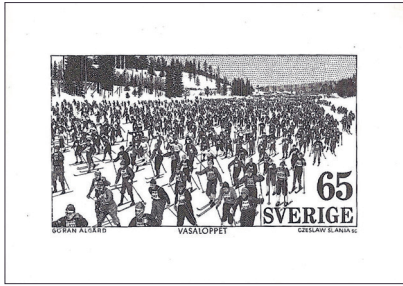
Det är en konst

Senast nu kommer man som samlare till den punkt där man från att samla frimärken, kanske med filatelistiska inslag, via stigande intresse för tryckteknik, funderar över frågan vad som utgör Ślanias storhet, och hur en gravörs jobb egentligen ser ut. En av anledningarna till att Ślania räknas som den främste frimärksgravören är säkert hans produktivitet. Men viktigare är hans skicklighet som gravör, som gör att man inser att det är mer än gravyr, det är konst.

Skickligheten syns på ett skämtsamt sätt under förstoringsglas på de frimärken där han har smugglat in namn på släkt och vänner (som till exempel på 18 POL 18 från 1954

med inte mindre än sju dolda inskriptioner, bland annat sin mors namn). Eller porträtt av honom själv och kollegor från frimärkstryckeriet på Vasaloppsfrimärket från 1973. Och just porträtt är kanske Ślanias starkaste sida. På hans diplomarbete syns i myllret av slaget inte bara figurer utan olika människor med ansiktsuttryck. Och de personer som han porträtterar på frimärken och på sina märken framträder levande.

Allt börjar med en studieteckning, och målsättningen samt gravörens utmaning beskrivs mycket väl av Zygmunt Jagodziński: ”En studieteckning för ett graverat porträtt kan jämföras med introduktionskapitlet till

Ett annat självporträtt i minsta laget som dessutom illustrerar Stanias skämtsamma sida. Han syns som deltagare i Vasaloppet i det nedre vänstra hörnet på 273 SWE 116 från 1973. Dessutom kan ytterligare personer identifieras, till exempel Lars-Eric Ewert (tryckerichef). Och på Stanias nummerlapp står det "J. Afton 1972" som markerar när gravynren färdigställdes.

en bok som förklarar boken för läsaren. En bra studieteckning är en förutsättning för en hygglig gravyr. Teckningen är oftast gjord i blyerts, och med dess hjälp kan konstnären i förväg undersöka om porträttets konturer

är rätt utformade, och om de olika komponenterna, så som ögon, näsa, hals eller öron, återger originalets särdrag. [...] Dessutom kommer teckningen att vägleda gravyrprocessen som utgör gravörens uttrycksform

Teckning av drottning Silvia som förlaga för del av 377 SWE 159, Kungabrillop, som gavs ut den 19 juni 1976.

Plåtavdrag av den färdiga gravynren 377 SWE 159. Gravynren följer tydligt det planerade upplägget för linjerna i teckningen.

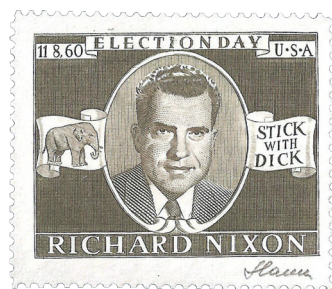

Två exempel ur Slanias serie "Filmstjärnor": Stella Maxima anno domini 1957 och 1961 som i bägge fall, enligt Slania, är Sophia Loren. Det vänstra märket är ett tidigt tryck på tunt papper, det högra är ett mycket senare tryck på något tjockare papper. Värt att notera när man jämför dessa märken är Slanias tilltagande mästerskap i gravyrkonsten.

Märke med porträtt av Slanias mor Jozefa med anledning av hennes 95-årsdag. Han graverade också ett stort porträtt av henne efter hennes bortgång 1993.

för sina konstnärliga mål, och som slutligen materialiseras i själva gravyrprocessen. Studieteckningen hjälper även gravören att förutse de svåra utmaningarna och att hitta lösningar på problem. Med begränsade medel till sitt förfogande (linjer och små

punkter) måste dessa kunnigt utnyttjas. Linjernas densitet, antal, struktur, riktning och korsningar, ställen där linjerna korsar varandra, punkternas placering, påverkar porträttets kvalitet och bestämmer dess uttrycks-kraft. Detta möjliggör en differentiering av

Märke med porträtt av Khalid bin Abdulaziz al Saud (1913–1982) som var kung av Saudiarabien 1975–1982. Märket var troligen ett beställningsverk av en släkting till den blivande kungen, möjligen med anledning av Khalids 60-årsdag 1973. På baksidan av detta exemplar har Slania stämplat sitt namn med titeln "Hovgravör" samt sin adress i Stockholm på Furusundsgatan 11. Detta märke skulle kunna ha använts som ett exklusivt visitkort.

Märket med Richard Nixon (1913–1994) skapades med anledning av det amerikanska presidentvalet 1960. Nixon vann inte då, men var president 1969–1974. Han avgick den 9 augusti 1974 för att förekomma en hotande riksriättsprocess till följd av Watergateskandalen.

valör och textur av den mänskliga kroppen för att återge hudfärg, ålder, hudens beskaffenhet. En studieteckning måste vara så nära den slutliga gravyren som möjligt och se ut som om den vore ett avdrag från tryckplåten.”

(Jagodziński Zygmunt K., *Slania*, s. 67, min översättning från engelska).

Det kan tilläggas att även linjernas djup och vinkel är viktiga för dessa mål och tar hänsyn till den efterföljande tryckprocessens krav.

För att återkomma till de småskaliga porträtt som Slania gjorde helt på eget bevåg, så gjordes dessa främst under de första åren efter Slanias ankomst till Sverige. Han hade ännu inte fått anställning hos postverket men behövde öva sig i sin konst. Troligen fungerade dessa märken också som visitkort eller som arbetsprov som han visade upp för möjliga arbetsgivare. Det senare skulle kunna förklara varför han porträtterade en rad mäktiga män med tämligen olika politisk bakgrund och agenda. Här finns till exempel både John F. Kennedy och Mao Zedong. Säkert är att tidiga tryck ofta användes som gåvor till olika personer. Först långt senare trycktes vissa av dem för försäljning.

Stora gravyrer

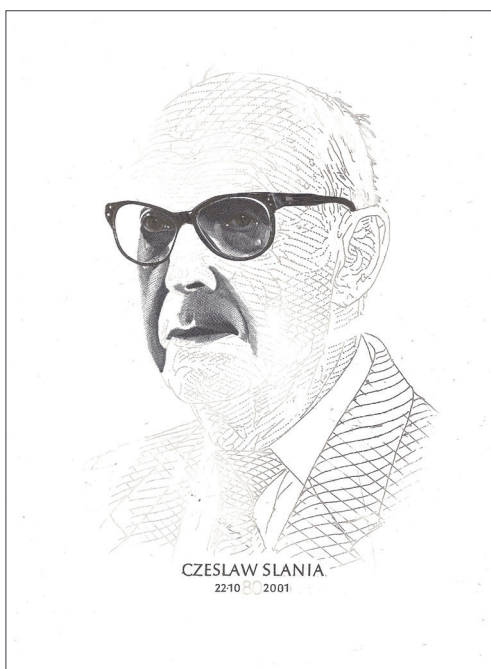
Slanias gravyrkonst briljerar i det lilla formatet. Men han skapade också flera gravyrer i stort format. Återigen är det ofta porträtt det handlar om; både självporträtt, porträtt av hans mor Józefa till hennes minne, samt aristokrater och den polskfödda påven Johannes Paulus II. Med flera. Även en del arkitektur och några fina landskapsmotiv

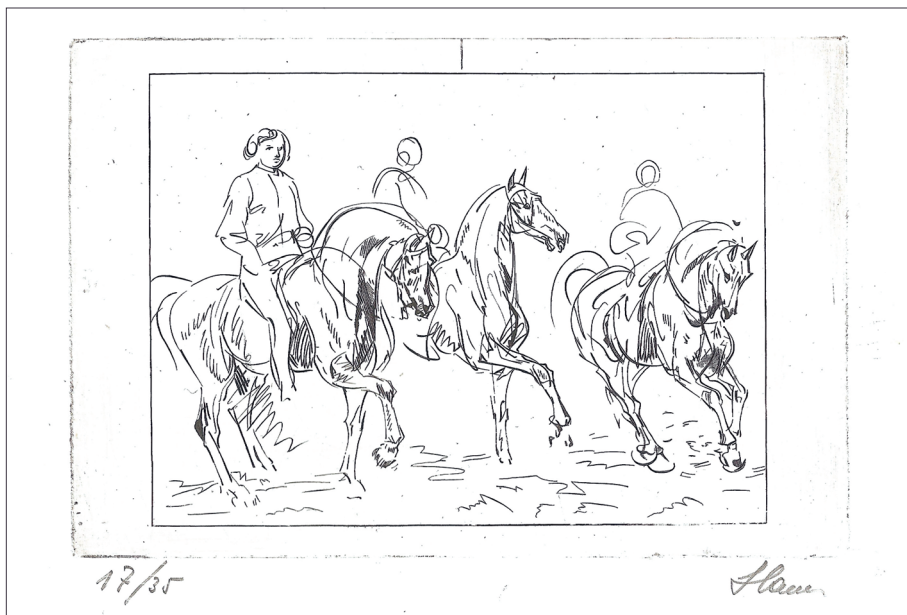
Till sin 80-årsdag skapade Slania ett självporträtt i storlek 150 mm x 194 mm. Här visas ett tidigt prov som illustrerar att Slania brukade börja med den för ett lyckat porträtt viktigaste delen, nämligen ögonen.

finns här. Och så förstås en stor version av motivet av hans diplomarbete, slaget vid Grunwald efter Matejkos målning.

Det finns ytterligare en polsk målare som fascinerade Slania, Piotr Michalowski (1800–1855). En av Michalowskis specialiteter var hästar i olika rörelser, med och utan ryttare. Slania överförde flera teckningar och akvareller av Michalowski till grafisk konst. Han lyckades fånga hästarnas speciella skönhet, styrka och dynamik både i Michalowskis känsliga miljöstudier men också i Matejkos målning av en brutal krigsscen. Även på ett trettiotal av hans frimärken finns hästar med som en del av motivet. Onekligen var Slania fascinerad av dessa djur.

Det mest anmärkningsvärda med hans gravyrer efter Michalowski är att de är så originaltrogna. De är graverade men ser ut som teckningar eller akvareller. Det kräver en annan gravyrteknik än den som han annars oftast använde och en stor inlevelseförmåga i motivet.

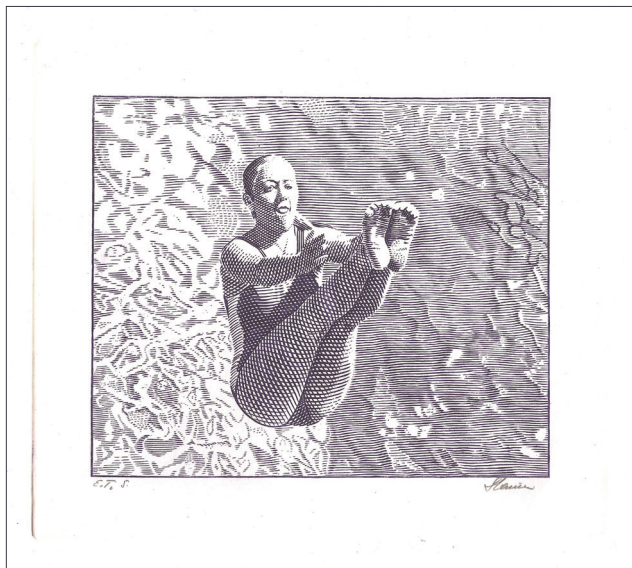

Gravyr av tre hästar med ryttare i rörelse i storlek 112 mm x 74 mm. Denna gravyr är den första av flera med hästmotiv efter den polske konstnären Piotr Michałowski. Gravynen har en mycket liten upplaga och är tryckt under 1950-talet.

Slania graverade Matejkos målning av slaget vid Grunwald inte bara som diplomarbete i frimärksformat men även i formatet 200 mm x 115 mm. Detta var hans första stora gravyr. Arbetet dokumenterades noggrant av Slania och vi vet därför att gravynen tog 1086 arbetstimmar under åren 1953 till 1956. Gravynen finns i en numrerad upplaga på 500. Men Slania tryckte fler exemplar som till exempel det som syns här. Det handlar om ett tidigt tryck på kartong och av dedikationen framgår att det gavs den 1 februari 1963 till Carl A Hamre. Hamre var på den tiden redaktör för *Norsk Frimerkeblad* och Slania publicerade 1963 en artikel i denna tidskrift med titeln "Aristokraterna bland frimärkena er de graverade!".

Stor gravyr (185 mm x 160 mm) av simhopperskan med samma motiv som ingår i utgåvan "Idrottsflickor" från 1972 (219 SWE 95). Gravyren ingår i mappen "Artists for sports" från 1987. Mappen omfattar 13 gravyrer skapade av frimärksgravörer från en rad olika länder. Mappen projekterades av gravörkollegan Zlatko Jakuš (f 1945) i samband med Universiaden i Zagreb, med en upplaga på 150.

Att "samla Slania"

Det finns numera en uppsjö av verk som försöker att sammanställa Slanias olika alster, och mycket går att hitta till försäljning både på auktioner och i olika former av e-handel. Det är dock inte alltid lätt att bedöma värde,

sällsynthetsgrad eller äkthet. Man ser ofta påståendet att ett visst objekt ska vara "unik" eller "troligen unikt", men där jag vet att så definitivt inte är fallet. Som i alla högspecialiserade marknader med ett begränsat utbud,

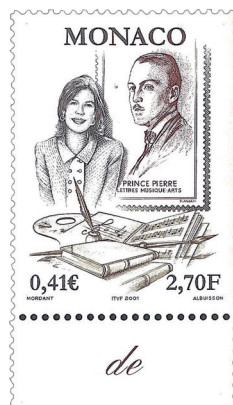
Helsak med en offsettryckt valörstämpel som Slania ritade men som graverades av Bogusław Brandt (1909–1983).

tar det tid för att bygga upp den kunskap som krävs för en rättvis bedömning. Rent allmänt är intrycket att det oftast finns mer än man ursprungligen tror. Det som ytterligare försvårar bedömningen av sällsynthet, och därmed värdet, är att upplagan för många av hans privata verk är okänd, samt att det för de flesta är okänt vem som äger originalplåtarna. Senare eftertryck kan inte uteslutas.

Hur gick det med min samling?

Samlingens framväxt följer de spår jag beskriver i artikeln. Med tiden blev det mycket mer material än de fem ramar som finns att beskåda på Exponet (se referenser). Störst framgång för mitt openexponat med titeln "Collecting Slania" blev det på WERNAMO 2015 där det vann PostNord Open Trophy. Detta ledde till en träff med en annan mästergravör och kollega till Slania, Lars Sjööblom, som graverade mitt namn i

Stania på frimärke: Stanias 914 MON 117 syns i bakgrunden. Gravyren för detta frimärke är utförd av Pierre Albuissou (f. 1952), en produktiv och engagerad gravör. Han var med om att starta den fransk-baserade föreningen "Art du timbre gravé" med syftet är att främja det graverade frimärket. Albuissou var föreningens ordförande från starten 2005 fram till 2016.

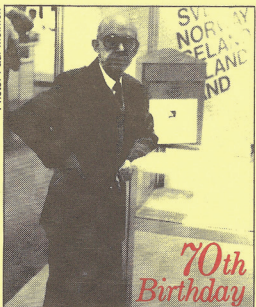
stål. Gravyren överfördes sedan till en s.k. molett (överföringsrulle i stål som används vid tillverkning av frimärken i ståltryck), och där namnen på samtliga vinnare genom åren av vandringspriset finns med. Moletten förvaras på Postmuseum.

Vykort skickat av Slania från Monaco till en polsk bekant och samlare. Frimärket är förstas graverat av Slania (715 MON 70) och stämplat på utgivningsdagen.

CZ.SLANIA STUDY GROUP

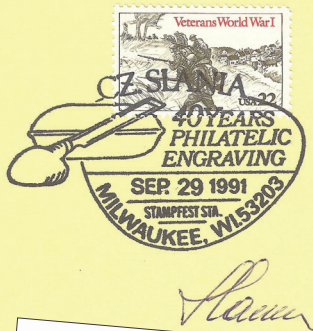
Photo: Paul Melnick

70th Birthday

October 22, 1921

CZ.SLANIA
ENGRAVER

En rad kort och minnesstämp-
lar skapades för att hedra Sla-
nias konst. Korten och stämp-
larna uppmärksammar Slanias
70-årsdag (med 658 USA 2)
respektive en specialutställ-
ning i London 1987 (med 600
GBR 10).

CZ.SLANIA 65

750 WORLDWIDE STAMPS
40,000,000,000 IMPRESSIONS

THE MAN AND HIS WORK
Exhibition London 1987

Slania

GZESLAW SLANIA
stamp designer and engraver

**THE MAN
AND HIS WORK
EXHIBITION**

LONDON SW7   6 FEBRUARY 1987

THE POLISH INSTITUTE AND
GENERAL SIKORSKI MUSEUM

20 PRINCES GATE LONDON SW 7 1 GA

Det tar aldrig slut

Att "samla Slania" innebär en spännande och mångfacetterad upptäcktsresa. Och som för de flesta samlingsområden går det aldrig att få ihop en samling som man kan kalla "komplett". Resan tar aldrig slut. Det som började med svenska konungars berömliga bedrifter fortsätter i oanade riktningar. Jag tänker t.ex. på Slanias exlibris och olika andra kommersiella uppdrag. Det finns "frimärken" för både Nordiska Pälsvarexporten AB från 1957 och uppdrag för ett polskt kemiföretag under 2000-talet. Och så skapade han en design för en ölburk samt gjorde, som tidigare nämnts, teckningar för en polsk lärobok i anatomi.

Som ett komplement till Slanias gravyrer, teckningar och målningar kan även en rad andra filatelistiska och icke-filatelistiska ob-

jekt läggas till samlingen. Dit hör helsaker och stämp-
lar med Slanias frimärken, min-
nesstämp-
lar från Slaniautställningar, frimär-
ken på frimärken, etc.

Det finns även många andra typer av ob-
jekt som visar upp Slanias frimärken, ibland
till och med gjorda av honom själv. Det
handlar om allt ifrån jultallrikar, post-it
lappar, tändsticksaskar och telefonkort till
frimärksplaketterna som Guldfynd AB pro-
ducerade under 1970-talet i samarbete med
Slania. Och så förstås böcker eller tidnings-
artiklar om honom, samt material kopplat
till historier ur hans liv, som till exempel
kopior från dokument angående Interpols
utredningar kring en av Slania "förfalskad"
20-dollarsedel. Slania hade tecknat sedeln
och skickat den till Eisenhower, troligen

som del av sin marknadsföring när han sökte anställning under slutet av 1950-talet. Sedeln var så bra gjord att polisen ville få tag på tryckplåten, men förstod sedan att de hade med en konstnär att göra, som hade förmåga att teckna en dollarsedel för hand och in i minsta detalj.

Det är således en stor utmaning att försöka sammanfatta Slanias konstnärskap. Detta gäller både denna text och i en opensamling. Mycket måste utelämnas, men som tur är finns för den intresserade det mesta beskrivet i en rad publikationer. Fenomenet Slania handlar på många sätt om mycket mer än ”bara” 1 070 frimärken.

Grattis på 100-årsdagen!

Med anledningen av 100-årsdagen planerar PostNord för en frimärksutgåva. Självklart kommer också Slaniasamfundet att uppmärksamma jubileet med minnesmaterial. Och den 22 oktober 2021 höjer vi ett glas till Czesław Slanias ära och säger ”Sto lat!” (ett hundra år).

Litteratur och källor i urval

Campbell John, *Czesław Slania – Master Engraver 1921–2005*. Hawkes Bay, Nya Zeeland, 2008.

Dagens Nyheter, ”Nordia 2000 öppnar. E W Larsson slår igen”, 18 mars 2018, <https://www.dn.se/arkiv/stockholm/nordia-2000-oppnar-e-w-larssons-slar-igen/>

Dunst Janusz, *Czesław Slania Catalogue of Works*, Katowice 2007.

Heindorff Ann Mette, ”Czesław Slania’s Engravings”, <http://www.slaniastamps-heindorffhus.com/>

Jagodziński Zygmunt K., *Slania*. Warszawa 2006.

Jagodziński Zygmunt K., *Slania II*. Warszawa 2008.

López Vicente, ”The Burin of Czesław Slania”, <http://www.czeslawslania.org/>

Slania var inte bara gravör utan även en mångsidig konstnär. En av hans målningar användes på ölburkar av det tyska bryggeriet ”Zur Eiche” i Kiel. Burkarna producerades för den svenska marknaden och såldes under några månader 1968.

Malson Edith Ann, Short Harold Ashby, Wolosiewicz Eugene, ed., *Close Up*, Nyhetsbrev utgivet av Czesław Slania Study Group, 1985–2008, Vol 23.

Pomp Stephan, ”Collecting Slania”, http://www.exponet.info/exhibit.php?exhibit_ID=1074&lng=EN.

Sandberg Thorsten, ”Czesław Slania Samlarikonen – Kollegan – Vännen”, *Postryttaren* 2008.

Short Harold Ashby ed., ”The Engraving Art of Czesław Slania”, Czesław Slania Study Group 2001 och 2008.

— — —

STEPHAN POMP, född 1968 i Bamberg (Tyskland), återupptog frimärkssamlandet år 2000 med fokus på graverade frimärken. Hans huvudintresse är Slania och de svenska frimärksgravörerna samt, framförallt, den österrikiska frimärksgravören. Till vardags är han professor i tillämpad kärnfysik vid Uppsala universitet.